

Joanna Olechno-Wasiluk

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

<https://orcid.org/0000-0002-7500-5151>

joanna.olechno-wasiluk@uwm.edu.pl

Wykorzystanie audiodeskrypcji w nauczaniu języka rosyjskiego na studiach filologicznych

The use of audio description in teaching Russian on university degree programmes

The article focuses on the possibilities of using audio description as a teaching aid in teaching Russian on university degree programmes. The author proposes a set of exercises for practical learning of Russian using the animated series *Masha and the Bear*. The structure of the proposed exercises includes several stages of student activities (including observation, language exercises, text editing, recording of a ready-made audio description), which makes it possible to adapt them to different levels of language proficiency of the learners.

The proposed exercises do not focus only on verbal description itself, but also force the student to engage in in-depth analysis and reflection that requires reading the scene in a broader context, e.g. using the cultural background that can be seen while watching the series. Audio description is an attractive teaching aid, a tool that allows the simultaneous use of authentic material, such as the animation *Masha and the Bear*, and new technologies, including: applications for recording ready-made audio descriptions.

Keywords: audio description, foreign language teaching, teaching Russian, teaching a foreign language at university, new technologies

Słowa kluczowe: audiodeskrypcja, nauczanie języków obcych, nauczanie języka rosyjskiego na studiach filologicznych, nowe technologie

„Audiodeskrypcja to werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych zawartych w audycji audiowizualnej, przeznaczony dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku, umieszczony w audycji lub rozpowszechniany równocześnie z audycją” – taką definicję audiodeskrypcji podaje Ustawa o radiofonii i telewizji z dnia 25 marca 2011 roku¹.

Za formalny początek audiodeskrypcji (dalej: AD) uznaje się rok 1981, kiedy w Teatrze Arena Stage w Waszyngtonie odbyło się pierwsze przedstawienie z opisem dla niewidomych (Chmiel, Mazur, 2014:32). Pierwsze europejskie standardy tej techniki opracowano w Wielkiej Brytanii, a na gruncie polskim standardy tworzenia AD zostały wypracowane w 2010 przez założycieli Fundacji Audiodeskrypcja – Barbarę Szymańską i Tomasza Strzymińskiego (Chmiel, Mazur, 2014: 33).

Na gruncie rosyjskim audiodeskrypcja występuje obecnie najczęściej pod nazwą tyflokomentarz (ros. тифлокомментарий), wcześniej był to tyfloprzekład (ros. тифлоперевод). W języku polskim do czasu upowszechnienia się terminu audiodeskrypcja funkcjonowało określenie tyflobimy (Mocarz-Kleindienst, 2020: 129).

AD jest nazywana również opisem wideo lub opisową narracją². Tworzy się ją, by umożliwić osobom z dysfunkcją wzroku jak najpełniejszy, samodzielny i satysfakcjonujący odbiór dzieła wizualnego/audiowizualnego. Osiąga się to, gdy osoby niewidome i niedowidzące otrzymują przemyślany, zrozumiały, odpowiadający ich kompetencjom poznawczym, atrakcyjny i poprawny językowo opis treści wizualnych, składających się na dzieło sztuki, obiekt architektury, na daną przestrzeń³.

Chmiel i Mazur, autorki pierwszej polskiej monografii naukowej na temat audiodeskrypcji, rozumieją ją jako dodatkową ścieżkę dźwiękową zawierającą opis informacji wizualnych, komentarz wpleciony w ścieżkę dźwiękową, wykorzystujący pauzy w dialogach, aby opisać to, co dzieje się na ekranie, a także postaci, miejsca, mimikę twarzy, język ciała, kostiumy i rekwizyty (Chmiel, Mazur, 2014: 33). Gajek i Szarkowska podkreślają, że audiodeskrypcja to jeden z najprężniej rozwijających się rodzajów przekładu audiowizualnego (Gajek, Szarkowska, 2013: 107).

Materiały audiowizualne są coraz częściej podstawowymi tekstami kultury odbieranymi przez dzieci i młodzież, dlatego nauczyciele języków obcych wykorzystują je jako treści dydaktyczne i szukają takich technik pracy z nimi, by podnosiły efektywność oraz atrakcyjność zajęć. Pomocne okazuje

¹ Ustawa z 25 marca 2011 roku o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2011, nr 85, poz. 459, s. 6.

² <https://pl.wikipedia.org/wiki/Audiodeskrypcja>

³ <https://kulturabezbarier.org/wp-content/uploads/2019/12/Audiodeskrypcja-zasady-tworzenia.pdf>

się tu zastosowanie audiodeskrpcji – tworzenie dodatkowej ścieżki dźwiękowej, np. do serialu, jako środka dydaktycznego sprzyjającego praktykowaniu umiejętności pisania, mówienia, czytania i rozumienia ze słuchu oraz kształtowaniu kompetencji kulturowych.

1. Zasady tworzenia audiodeskrpcji (na przykładzie filmu *Masza i Niedźwiedź*)

Atrakcyjnym materiałem audiowizualnym, który można wykorzystać na zajęciach z języka rosyjskiego jest serial animowany *Masza i Niedźwiedź* – przepełniony elementami kultury rosyjskiej. Są to, m.in.: rosyjski strój ludowy Maszy, rosyjskie instrumenty ludowe, święta i obyczaje pojawiające się w bajce itd.⁴. Jak podkreśla Jankowska, dla pełnego przekazania treści filmu i intencji jego twórców sam opis tego, co widać na ekranie, jest zwykle niewystarczający. Ważna jest znajomość języka filmu, stanowiącego o kolejności kadrów i sposobie ich łączenia. Audiodeskrpcja odczytuje ten język i jego znaki, zaś ich sens zapisuje w tekście audiodeskrpcji:

Obrazy – tak samo jak teksty drukowane – są wytworem określonej kultury i określonych czasów. Audiodeskrpcja pełni (!) niejako rolę interpretatora kodów kulturowych. Interpretatora, który stosując odpowiednie strategie, ułatwia, czy nawet umożliwia zrozumienie tekstu wytworzonego w innej kulturze i w innym czasie”

(Jankowska 2016: 144–145)

Dostępne są liczne opracowania dotyczące zasad tworzenia AD. W niniejszym artykule powołamy się na te, które w 2012 roku przygotowali Kuentler, Butkiewicz i Więckowski na potrzeby Fundacji Kultura bez Barier⁵. Przed rozpoczęciem pracy z wykorzystaniem audiodeskrpcji należy te zasady bardzo dokładnie przedstawić studentom i odnieść je do serialu *Masza i Niedźwiedź*, do którego będą oni tworzyć opisową narrację.

1. Przed napisaniem tekstu audiodeskrpcji powinno się kilkakrotnie obejrzeć odcinek animacji, do którego będzie on tworzony (warto wyłączyć obraz).
2. Opisujemy to, co widać. Odpowiadamy na pytania: kto?, co?, jak?, gdzie?, kiedy? Najczęściej unikamy konstrukcji odpowiadających na pytanie: po co?, chyba że jest to niezbędne, by uniknąć niezrozumienia.

⁴ Szerzej na ten temat pisze Olechno-Wasiluk (2019).

⁵ <https://kulturabezbarier.org/wp-content/uploads/2019/12/Audiodeskrpcja-zasady-tworzenia.pdf>

Staramy się jak najbardziej przybliżyć użyty w serialu i wyrażony w treści wizualnej kod kultury.

3. Opisujemy w myśl zasady: od ogółu do szczegółu. Najpierw zwięzły opis ogólny, zawierający wszystko, co najważniejsze w danej scenie serialu, następnie opis szczegółów, uszeregowany według ważności informacji. W serialu *Masza i Niedźwiedź* jest mało dialogów, dlatego możliwe jest opisanie szczegółów sceny i jej tła, które jest bardzo bogate i różnorodne. Należy przestrzegać zasady – najpierw opisujemy pierwszy plan, następnie drugi i kolejne. Obraz tworzymy stopniowo.
4. Audiodeskrypcja powinna mieścić się między wypowiedziami bohaterów utworu audiowizualnego, nie powinna zagłuszać żadnych ważnych dźwięków filmu. Nie należy wykorzystywać do audiodeskrypcji każdej przerwy w oryginalnej narracji serialu. Dajemy widzom możliwość wysłuchania, np. muzyki, która jest w przypadku wybranego przez nas serialu bardzo wesoła i wprawia odbiorcę w pozytywny nastrój.
5. Opisujemy tak, by pobudzić wyobraźnię. Wybieramy najtrafniejsze słowa bogate w znaczenia. Dobieramy odpowiednie synonimy – takie, które najcelniej oddają istotę opisu. Szukamy porównań, epitetów, metafor. Określając kolory unikamy nazw rzadkich (np. ametystowy). Rezygnujemy w opisie z czasownika „widać”, który przerywa narrację i burzy iluzję.
6. Staramy się zachować obiektywizm opisu – bez wartościowania, komentowania. Opisując wygląd zewnętrzny, nie odnosimy się do własnych ocen i opinii. Bajka *Masza i Niedźwiedź* jest adresowana głównie do dzieci, dlatego audiodeskrypcja powinna uwzględniać ich potrzeby i ich możliwości poznawcze.
7. Nie powielamy informacji zawartych w dialogach i niewerbalnych dźwiękach. Ton głosu czy intonacja często wyrażają już emocje i intencje bohaterów.
8. Przygotowując audiodeskrypcję dokonujemy selekcji informacji zawartych w danej scenie serialu. Najczęściej opisujemy: czynności wykonywane przez bohaterów, ich wygląd, przybliżony wiek, strój, mimikę, gesty (w serialu *Masza i Niedźwiedź* miś porozumiewa się z dziewczynką niemalże wyłącznie przy pomocy gestów i mimiki – nie został on obdarzony darem mowy), sposób zachowania, miejsce akcji, czas akcji, przedmioty składające się na scenografię (w wybranej przez nas animacji często są to przedmioty stereotypowo związane z rosyjskością, np. walonki, czapka uszanka, kokosznik). Takie właśnie obiekty obecne w obrazie najczęściej podlegają intersemiotycznemu opisowi na potrzeby osób niewidomych i niedowidzących.

9. Ten lakoniczny i zwięzły w swojej treści przekład obrazu w słowa na potrzeby osób z dysfunkcją narządu wzroku jest w rzeczywistości rezultatem wielogodzinnej żmudnej pracy audiodeskryptora. Dlatego warto podzielić studentów na grupy, a pracę rozłożyć na etapy. Po napisaniu tekstu AD jego autorzy powinni wymienić się swoimi opiniami i krytycznie się z nimi zapoznać.
10. Do nagrania audiodeskrypcji wybieramy osobę, która ma wyraźny głos. Jednak w ramach ćwiczeń każdy ze studentów powinien nagrać i posłuchać siebie. AD zapisujemy w możliwie najprostszy sposób. Unikamy złożonych konstrukcji składniowych, wykorzystujemy zdania proste i równoważniki. Tekst audiodeskrypcji powinien być w czasie teraźniejszym.

Zajęcia z wykorzystaniem AD wymagają od prowadzącego dokładnego zaplanowania poszczególnych ich etapów: zapoznania studentów z zasadami tworzenia opisów, wprowadzenia właściwej leksyki, odpowiednich ćwiczeń gramatycznych, a także przemyślenia końcowej fazy przygotowania audiodeskrypcji, jaką jest nagranie gotowego skryptu.

W niniejszej publikacji autorka podaje przykłady dobrej praktyki zastosowania audiodeskrypcji w dydaktyce językowej. Struktura proponowanych ćwiczeń obejmuje kilka etapów działań studenta, m.in. obserwację, ćwiczenia językowe, redakcję tekstu, nagranie gotowej AD, co daje możliwość dostosowania zadań do różnych poziomów zaawansowania językowego uczących się, od podstawowego do biegłego według *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego* (2003).

2. *Masza i Niedźwiedź* – propozycja ćwiczeń dydaktycznych

Przedstawione ćwiczenia nie skupiają się wyłącznie na samym opisie słownym, ale też zmuszają studenta do pogłębionej analizy i refleksji wymagającej odczytania sceny w szerszym kontekście, np. z wykorzystaniem tła kulturowego, które można obserwować, oglądając serial. Animacja *Masza i Niedźwiedź* jest przepełniona elementami kultury rosyjskiej przekazywanymi odbiorcy „przy okazji” narracji – zadaniem studentów jest opisanie tego, czego nie widzi osoba niewidoma bądź niedowidząca, a co jest istotne w odbiorze bajki. W ten sposób proponowane ćwiczenia rozwijają nie tylko kompetencję językową, lecz także interkulturową.

2.1. Ćwiczenia wprowadzające (tzw. obserwacja)

Na pierwszym etapie tworzenia audiodeskrypcji proponujemy studentom pracę z tekstem pisanym dotyczącym serialu *Masha i Niedźwiedź*. Dzięki temu będą oni mogli zidentyfikować głównych bohaterów występujących w animacji. Mogą to być teksty zamieszczone na stronach internetowych, np. artykuł, pt. *Masha u Медведь*⁶, gdzie znajduje się opis głównych postaci ze wskazaniem ich najbardziej typowych cech, takich jak kolor włosów, wiek, płeć, kształt twarzy, znaki szczególne itd.

Propozycja ćwiczeń:

1. Прочитайте текст и опишите внешность Маши и Медведя. Ответьте на вопросы:
 - A) Как одета Маша? Какого цвета её любимая одежда?
 - B) Как выглядит Медведь? Какой у него рост?
2. Прочитайте текст и выполните задание. Правда или фальшь?
 - A) У Маши светлые волосы. П/Ф
 - B) У девушки красное платье. П/Ф
3. Прочитайте текст и выберите предложение, соответствующее тексту:
 - 1) На каких инструментах умеет играть Медведь?
 - A) на тромбоне, на гитаре, на рояле
 - B) на скрипке, на флейте, на барабанах
 - 2) Как выглядит Медведь?
 - A) Он бурого окраса со светлым животом и мордой. Глаза карие.
 - B) Он бурого окраса со светлым животом и мордой. Глаза синие.
 - 3) Чем в прошлом занимался Медведь?
 - A) Он бездельничал, много спал, никогда не работал.
 - B) Он работал цирковым медведем.

2.2. Ćwiczenia leksykalno-gramatyczne

Ćwiczenia językowe pojawiają się już na etapie obserwacji, jednak dla utrwalenia słownictwa należy zaproponować dodatkowe. Jednym z pierwszych może być praca z leksyką opisującą wygląd zewnętrzny postaci, ich wiek, ubiór, kolorystykę oraz opis pomieszczeń i otoczenia. W tego typu zadaniach łatwo będzie zachować główną zasadę audiodeskrypcji – opis powinien być wolny od interpretacji i subiektywnej opinii audiodeskrypcyjisty. Na tym etapie student utrwała słownictwo, ćwiczy konstrukcje gramatyczne typu: Что у неё

⁶ <https://mashaandthebear.fandom.com/ru/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%8C> [DW 02.09.2023]

на голове? Во что она одета? Где он находится? Куда она бежит? Kolejne ćwiczenie to podawanie synonimów, antonimów czy epitetów do podanych słów (платье (какое?), девушка (какая?) itp.), które nadadzą dynamiki wypowiedzi uczących się i wzbogacą jego słownictwo.

Zadaniem studentów jako audiodeskryptorów jest odczytanie i rozszyfrowanie ukrytych w obrazie kodów kultury. Żeby im to ułatwić można tak sformułować polecenie, by zawrzeć w nim konkretne zjawisko czy przedmiot, np.:

1. Прочитайте текст и уточните значение слов *косынка, сарафан*. Найдите к ним синонимы (sarafan – rodzaj długiej sukni, rosyjski strój kobiecy).

W AD używa się podstawowych nazw kolorów. Jednym z ćwiczeń może więc być zamiana mniej znanego określenia koloru na bazowy, np. салатный цвет – зелёный; бирюзовый – синий itd.

Na tym etapie, dla studentów ze średnio zaawansowaną znajomością języka, znowu można zaproponować pracę z tekstem, np. *Маша и медведь. Как российский сериал покориł мир*⁷.

Propozycja ćwiczeń:

1. Прочитайте текст и опишите характер Маши и Медведя.
2. Прочитайте текст и охарактеризуйте отношения между Машей и Медведем.
3. Чем занимается/занимался Миша?
4. Чем занимается Маша?
5. Назовите всех жителей леса.
6. Переведите на польский язык: делать «лунную походку», косить глаза, владеть приёмами рукопашного боя.
7. Что, по-вашему, значит выражение «в самом расцвете сил»? Как вам кажется, сколько лет Медведю?
8. Медведь общается с Машей в основном жестами, сопровождая их рычанием разных тональностей. Образуйте глагол от существительного жест, проспрягайте его, а затем употребите в правильной форме в предложении: *Маша широко улыбается, Медведь ж.....*⁸.

Na etapie ćwiczeń utrwalających, w celu powtórzenia informacji dotyczących głównych bohaterów, można zaproponować studentom zadania polegające na opisie obrazu. Ciekawą praktyką jest ćwiczenie typu „stop-klatka” – zatrzymujemy serial, a studenci szczegółowo opisują to, co widzą na ekranie. Atrakcyjnym zadaniem jest oglądanie filmu bez dźwięku przez

⁷ <https://www.kinopoisk.ru/media/article/2894052/> [DW 02.09.2023]

⁸ W AD dominują zdania typu prostego, najczęściej zbudowane według schematu kto? co robi? W zaproponowanym ćwiczeniu studenci utrwalają odmianę czasowników w czasie teraźniejszym, ponieważ takie czasowniki przeważają w opisach do utworów audiowizualnych.

połowę grupy, podczas gdy druga połowa słucha ścieżki dźwiękowej, po czym oba zespoły wspólnie rekonstruują, co wydarzyło się w serialu. W grupach początkujących, z podstawową znajomością języka rosyjskiego może to być kolorowanie rysunku przedstawiającego głównych bohaterów zgodnie z przeczytanym w tekście opisem (umiejętność czytania ze zrozumieniem).

Jak widać potencjał audiodeskrpcji jest duży i daje ona możliwość przygotowania wielu różnorodnych zadań dla uczących się.

2.3. Redakcja tekstu

W wieloetapowym procesie tworzenia audiodeskrpcji najtrudniejszy i najbardziej czasochłonny etap to decyzja odnośnie do tego, co i jak opisać, dlatego zaleca się wielokrotny kontakt z materiałem audiowizualnym oraz dokonanie wyboru treści wizualnej, która zostanie przekazana za pomocą słów.

Po kilkukrotnym obejrzeniu odcinka, do którego studenci będą tworzyć dodatkową ścieżkę dźwiękową, i wykonaniu ćwiczeń językowych należy wprowadzić studenta w sam proces pisania tekstu audiodeskrpcji. Jednym z najprostszych sposobów jest wykorzystanie przykładowych opisów stworzonych przez prowadzącego zajęcia. Na tym etapie studenci mogą przyporządkowywać podane fragmenty do odpowiednich kodów czasowych⁹, np.:

1. Подберите¹⁰:

[00:00] [00:03] [00:05] [00:16] [00:34]

Бурый цирковой медведь выполняет трюки. Жонглирует конусами. Маленькая девочка в розовом платье смотрит на него и от смеха падает на пол.

На белом фоне разноцветная надпись Маша и Медведь (unikaty w opisie czasownika „widać”).

Домик возле железной дороги в лесу. Разноцветная надпись Первая встреча.

Во дворе домашние животные. Собака ест из миски, коза ест траву, свинья лежит в грязи, спит. Свинья просыпается, коза испугалась, собака прячется в будку.

Открывается дверь домика, из него в ведре выскакивает девочка в розовом платье и в платке на голове. У неё большие зелёные глаза.

⁹ Kod czasowy informuje o czasie, w jakim pojawia się dana sekwencja w animacji.

¹⁰ Audiodeskrpcja przygotowana przez autorkę niniejszego artykułu do początkowych scen odcinka „Pierwsze spotkanie” (ros. «Первая встреча»).

Podobnym zadaniem jest przypisywanie przez studentów odpowiednich kodów czasowych do gotowych opisów, np.¹¹:

День, в дом медведя входит маленькая девочка с зелёными глазами. Она в ярко-розовом сарафане (платье). Волосы у неё короткие, белокурые, покрыты косынкой в цвет сарафана – розовой [...]. – Nie podajemy imienia dziewczynki od razu, a jej wygląd zewnętrzny możemy opisywać wielokrotnie, w celu utrwalenia w pamięci odbiorcy obrazu bohaterki i jego rekonstrukcji w dalszej części serialu. Studenci powtarzają natomiast słownictwo.

Девочка смотрит на Медведя исподлобья [...].

Na ostatnim etapie studenci piszą swój skrypt audiodeskrypcji, dopasowany do miejsca dostępnego między dialogami oraz opatrzony kodami czasowymi.

[01:26] *Маша смотрит на Медведя исподлобья*

[02:21] ...

[02:26] ... itd.

Tworzenie dodatkowej ścieżki dźwiękowej do serialu jest zajęciem wymagającym i czasochłonnym, dlatego dla ułatwienia pracy warto podzielić odcinek na kilka części i poprosić, by studenci pracowali w grupach. Po napisaniu tekstu audiodeskrypcji wskazana jest wymiana opisami i krytyczne zapoznanie się z nimi, by ustalić ostateczną wersję opisowej narracji.

2.4. Nagranie gotowego tekstu audiodeskrypcji

Stworzone przez studentów opisy można nagrać przy pomocy darmowych i ogólnodostępnych programów lub aplikacji. Są to, m.in. Voice Memos – aplikacja Apple, która jest na iPhone (nagrany plik można przesać na komputer), Free Audio Editor, Subtitle Creator, darmowy program Audacity – do zainstalowania na komputerze i laptopie; wykorzystać można też dyktafon, a nawet kamerę w telefonie. Każdy student powinien nagrać swój wariant audiodeskrypcji. Nie wszyscy lubią tę część zadania, ale każdy powinien spróbować. Nagrywanie siebie i odsłuchiwanie swojej wypowiedzi niesie same korzyści, m.in. daje studentowi informację zwrotną na temat tego, jak mówi po rosyjsku oraz doskonali jego płynność wypowiedzi (w AD trzeba zmieścić się z opisem w pauzie między dialogami).

¹¹ Audiodeskrypcja przygotowana przez autorkę niniejszego artykułu do początkowych scen odcinka „Pierwsze spotkanie” (ros. «Первая встреча»).

3. Zakończenie

Jak widać audiodeskrypcja stwarza wiele możliwości dydaktycznych, które pozwalają urozmaicać zajęcia, przewyższać rutynę oraz ułatwiają uczenie(się) języka rosyjskiego. Praca z materiałem audiowizualnym rozwija wyobraźnię, pobudza do kreatywnego działania i używania języka, stymuluje do aktywności językowej, zadawania pytań, pozwala na praktykowanie i utrwalanie poprawnych struktur gramatycznych. Dodatkową wartością jest to, że zaproponowany w niniejszej publikacji serial *Masza i Niedźwiedź* jest materiałem dostarczającym wiedzy kulturowej, niezbędnej do kształcenia kompetencji interkulturowej. Pojawiające się w animacji elementy „rosyjskości” implikują świadomość istnienia nie tylko różnic i podobieństw między kulturą własną i obcą, ale też świadomość stereotypów, którymi serial *Masza i Niedźwiedź* jest przepełniony¹². Aby w pełni przekazać treść serialu student-audiodeskryptor niejednokrotnie musi wykazać się wiedzą o przedstawionych obiektach kultury. Jest to wiedza pozajęzykowa, która aktywuje się w kontakcie z serialem, co sprzyja rozwijaniu nie tylko kompetencji interkulturowej, ale też wizualnej – rozumienie informacji obrazowej (ćwiczenia językowe z wykorzystaniem audiodeskrypcji są swojego rodzaju rozszerzeniem zadań polegających na opisie obrazka).

Audiodeskrypcja jest atrakcyjnym środkiem dydaktycznym, narzędziem, które pozwala jednocześnie wykorzystać materiał autentyczny, jakim jest animacja *Masza i Niedźwiedź*, oraz nowe technologie – aplikacje do nagrań gotowych skryptów AD. Z powodzeniem można ją stosować w nauczaniu języka rosyjskiego na studiach filologicznych.

Moim Synom – wiernym fanom *Maszy i Niedźwiedzia*.

Bibliografia

- Chmiel A., Mazur I. (2014), *Audiodeskrypcja*. Poznań: Zakład Graficzny UAM. <https://repozytorium.amu.edu.pl/items/55f3ca9d-6ff8-4129-aefe-bafdc63a5018>
- Council of Europe. (2003), *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*. Warszawa: Centralny Ośrodek Doskonalenia Językowego.
- Figiel W. (2014), *Percepcja audiodeskrypcji wśród nauczycieli szkół specjalnych*. „Przekładaniec”, nr 28/2014, s. 93–108.
- Gajek, E. (2016), *Tłumaczenie audiowizualne w dydaktyce języków obcych – na przykładzie audiodeskrypcji*”, (w:) Lipińska E., Seretny A. (red.), *Tłumaczenie*

¹² Więcej w: Olechno-Wasiluk, 2016.

- dydaktyczne w nowoczesnym kształceniu językowym, Biblioteka LingVariów, t. 12. Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 165–179.
- Gajek E., Szarkowska A. (2013), *Audiodeskrypcja i napisy jako techniki uczenia się języka – projekt ClipFlair*. „Języki Obce w Szkole”, t. 2, s. 106–110.
- Jankowska A. (2014), *Tłumaczenie jako alternatywna metoda tworzenia audiodeskrypcji*. „Przekładaniec”, nr 28/2014, s. 23–38.
- Jankowska A., Szarkowska A. (2016), *Strategie opisu kulturomów w audiodeskrypcji*. „Między oryginałem a przekładem”, 22(1(31)), s. 135–150.
- Moczarz-Kleindienst M. (2020), *Audiodeskrypcja po rosyjsku – analiza językowa*, (w:) Charciarek A., Zych A., Kapela E. (red.), *Jednostki języka w systemie i w tekście 3*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 128–136.
- Moczarz-Kleindienst M. (2022), *О интерсемиотической передаче комического в аудиодескрипции к советским кинокомедиям*. „Studia Rossica – Pansniansia”, vol. XLVII/1: 2022, s. 173–185.
- Nowak M. (2017), *Audiodeskrypcja i glottodydaktyka w kształceniu uczniów z niepełnosprawnością*. „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania”, nr II/2017(23), s. 29–52.
- Olechno-Wasiluk J. (2019), *Popularyzacja języka i kultury rosyjskiej wśród dzieci. Fenomen serialu animowanego Masza i Niedźwiedź*. „Roczniki Humanistyczne”, nr 67 (10), s. 127–134.
- Olechno-Wasiluk J. (2016), *Stereotypy rosyjskości w serialu animowanym Masza i Niedźwiedź*, (w:) Zaorska M., Borys I. (red.), *Bajka i mit w sztuce i edukacji*. Bajka w przestrzeni naukowej i edukacyjnej, nr 7. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, s. 126–134.
- Palion-Musiół A. (2021), *Nauczanie gramatyki i leksyki poprzez sztukę. Ekfrazja, infraza i audiodeskrypcja na lekcji języka obcego*. „Roczniki Humanistyczne”, nr 10 (2021), s. 91–107.

Netografia

- <http://audiodeskrypcja.pl/obrazSlowemMalowany.html> [DW 07.07.2023]
- www.isztuka.edu.pl/i-sztuka/node/467 [DW 12.06.2023]
- <https://kulturabezbarier.org/wp-content/uploads/2019/12/Audiodeskrypcja-zasady-tworzenia.pdf> [DW 07.07.2023]
- <https://mashaandthebear.fandom.com/ru/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%8C> [DW 02.09.2023]
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Audiodeskrypcja> [DW 29.09.2023]
- <http://web.archive.org/web/20170429184250/> [DW 07.07.2023]
- <http://www.rehacomp.ru/services/indevelop/tiflocomment> [DW 15.09.2023]
- <https://www.kinopoisk.ru/media/article/2894052/> [DW 02.09.2023]
- https://www.youtube.com/watch?v=1V3ZY_TXKwUm [DW 01.06.2023]

Received: 01.10.2023

Revised: 11.03.2024